

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
AÇIK VE UZAKTAN ÖĞRENME MERKEZİ

TÜRK DİLİ I

11.HAFTA:

NOKTALAMA İŞARETLERİ

II

YAY AYRAÇ ()

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren, cümle hükmünde anlatımların ilk harfi büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti konur.

Örnek:

*Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.)
gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz.
(Nurullah Ataç)*

2. Özel adlara veya cins adlarına ait ek, ayraçtan önce yazılır.

Örnek:

Yunus Emre'nin (1240?-1320)...

İmek fiilinin (ek fiil) geniş zamanı şahıs ekleriyle çekilir.

3. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır.

Örnek:

İhtiyar – (Yavaş yavaş Kaymakam'a yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın... (Reşat Nuri Güntekin)

4. Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya bibliyografik bilgileri göstermek için kullanılır.

Örnek:

Cihanın tarihi, vatanı uğrunda senin kadar uğraşan, kanını döken bir millet daha gösteremez. Senin kadar kimse kendi vatanına sahip olmaya hak kazanmamıştır. Bu vatan ya senindir ya kimsenin. (Ahmet Hikmet Müftüoğlu)

*Eşin var, aşyanın var, baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?
(Mehmet Akif Ersoy)*

5. Alıntılarda, alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konulan üç nokta, yay ayraç içine alınabilir.

Örnek:

Tasavvufla ilgili çok çeşitli tarifler yapılmıştır. (...) Tanımların çeşitliliği önemli ölçüde tanımı yapan sūfînin o anki mânevî hali ve mertebesiyle ilgilidir. (İslam Ansiklopedisi, cilt: 40; sayfa: 119)

6. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için kullanılan ünlem işareti yay ayraç içine alınır.

Örnek:

Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

7. Bir bilginin şüpheyile karşılandığını veya kesin olmadığını göstermek için kullanılan soru işareti yay ayraç içine alınır.

Örnek:

1496 (?) yılında doğan Fuzuli...

➤ Bir yazının maddelerini gösteren sayı ve harflerden sonra kapama ayracı konur.

Örnek:

I) 1) A) a)

KÖŞELİ AYRAÇ ([])

1. Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce, en dışta köşeli ayraç kullanılır.

Örnek:

Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

Örnek:

2. Metin aktarmalarında, çevirilerde, alıntılarda çalışmayı yapanın eklediği sözler için kullanılır.

Örnek:

“Eldem, Osmanlı'da en önemli fark[ın], mezar taşının şeklinde ortaya çık[tığını] söyledikten sonra...” (Hilmi Yavuz)

3. Kaynak olarak verilen kitap veya makalelerin künyelerine ilişkin bazı ayrıntıları göstermek için kullanılır.

Örnek:

Reşat Nuri [Güntekin], Çalikuşu, Dersaadet, 1922. Server Bedi [Peyami Safa]

KESME İŞARETİ (')

1. Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır.

Örnek:

Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'üm, Türkiye'mizin, Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Mehmet Emin Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Ziya Gökalp'tan, Refik Halit Karay'mış, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se, Şinasi'yle, Alman'sınız, Kırgız'ım, Sait Halim Paşa Yalısı'ndan, Resmî Gazete'de, Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ni, Eski Çağ'ın, Yükselme Dönemi'nin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'na vb.

“Onun için Batı'da bunlara birer fonksiyon buluyorlar.” (Burhan Felek)

1919 senesi Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. (Atatürk)

2.Yer bildiren özel isimlerde kısaltmalı söyleyiş söz konusu olduğu zaman ekten önce kesme işareti kullanılır.

Örnek:

Hisar'dan, Boğaz'dan vb.

3.Belli bir kanun, tüzük, yönetmelik kastedildiğinde büyük harfle yazılan kanun, tüzük, yönetmelik sözlerinin ek alması durumunda kesme işareti kullanılır.

Örnek:

Bu Kanun'un 17. maddesinin c bendi... Yukarıda adı geçen Yönetmelik'in 2'nci maddesine göre... vb.

4.Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan önce kullanılır.

Örnek:

Yunus Emre'nin (1240?-1320), Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) vb.

UYARI: Sonunda 3. teklik kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz:

Boğaz Köprümüzün güzelliği, Amik Ovamızın bitki örtüsü, Kuşadamızdaki liman vb.

UYARI: Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturum ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz:

Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığının; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Türkiye Büyük Millet Meclisinin 112'nci Birleşiminin 2'nci Oturumunda; Mavi Köşe Bakkaliyesinden vb.

UYARI: *Başbakanlık, Rektörlük vb. sözler ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde Başbakanlığa, Rektörlüğe vb. biçimlerde yazılır.*

UYARI: Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz:

Türklük, Türkleşmek, Türkçü, Türkçülük, Türkçe, Müslümanlık, Hristiyanlık, Avrupalı, Avrupalılaştırmak, Aydın, Konyalı, Bursalı, Ahmetler, Mehmetler, Yakup Kadriler, Türklerin, Türklüğün, Türkleşmekte, Türkçenin, Müslümanlıkta, Hollandalıdan, Hristiyanlıktan, Atatürkçülüğün vb.

UYARI: Sonunda *p, ç, t, k* ünsüzlerinden biri bulunan *Ahmet, Çelik, Halit, Şahap; Bosna-Hersek; Kerkük, Sinop, Tokat, Zonguldak* gibi özel adlara ünlüyle başlayan ek getirildiğinde kesme işareti ne rağmen *Ahmedi, Halidi, Şahabı; Bosna-Herseği; Kerküğü, Sinobu, Tokadı, Zonguldağı* biçiminde son ses yumuşatılarak söylenir.

UYARI: Özel adlar yerine kullanılan “o” zamiri cümle içinde büyük harfle yazılmaz ve kendisinden sonra gelen ekler kesme işaretiyle ayrılmaz.

Örnek: Ahmet uçurtma yapıp uçurmayı çok severdi. Bu onun en büyük eğlencesiydi.

5. Kişi adlarından sonra gelen saygı ve unvan sözlerine getirilen ekleri ayırmak için konur.

Örnek:

Nihat Bey'e, Ayře Hanım'dan, Mahmut Efendi'ye, Enver Paşa'ya; Türk Dil Kurumu Başkanı'na vb.

6. Kısaltmalara getirilen ekleri ayırmak için konur.

Örnek:

TBMM'nin, TDK'nin, BM'de, ABD'de, TV'ye vb.

7. Sayılara getirilen ekleri ayırmak için konur.

Örnek:

1985'te, 8'inci madde, 2'nci kat; 7,65'lik, 9,65'lik, 657'yle vb.

8. Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için konur

Örnek:

Başvurular 17 Aralık'a kadar sürecektir. Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu'nun veri tabanının Genel Ağ'da hizmete sunulduğu gün olan 12 Temmuz 2010 Pazartesi'nin TDK için önemi büyüktür.

9. Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır.

Örnek:

*Bir ok attım karlı dağın ardına
Düştü m'ola sevdiğimin yurduna
İl yanmazken ben yanarım derdine
Engel aramızı açtı n'eyleyim (Karacaoğlan)*

*Güzelliğin on par'etmez
Bu bendeki aşk olmasa (Âşık Veysel)*

10. Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur.

Örnek:

a'dan z'ye kadar, Türkçede -lık'la yapılmış sözler.

OKUMA PARÇASI

NOKTALAMA İŞARETLERİNİN ÖYKÜSÜ

Noktalama işaretleri, ilk kez eski Yunan'da okuma parçaları arasına 'ayırmalar' adı altında konulan bazı işaretlerin kullanımıyla başlıyor. Ama ne yazık ki, yazı adamları arasında hiç ilgi görmüyor. Daha sonra M.Ö. 3. yy. başlarında İstanbul'da Aleksander adlı bir gramerci, yaptığı sistemli ve özenli bir çalışma sonunda ilk kez virgül ve noktalı virgül işaretlerini buluyor. Ama tüm çabalarına karşın, o da bunların düzenli ve doğru kullanımını yazı adamları arasında sağlayamıyor. Bu başarısızlık da, ortaçağa gelinceye kadar sürüyor.

1436 yılında matbaanın icadıyla noktalama işaretleri büyük bir hızla yaygınlaşmaya başlıyor. Gutenberg'in 1455'te bastığı bir din kitabında (İncil'de) ilk kez virgül ve iki nokta işaretlerini kullanmasıyla bu işaretler yaşama geçiyor. Ayrıca cümleleri boşluklarla birbirinden ayırıp büyük harfle başlayarak, o güne dek bulunmamış olan noktanın boşluğunu doldurmaya çalışıyor. Bu da Venedikli gramerci Aldius Manitius'un yeni formları içinde noktalı virgül, virgül, iki nokta, ünlem, soru, kesme ve tırnak işaretlerini bulmasına dek sürüyor.

17.yy ortalarında, yani Aldius Manitius'tan yüz yıl sonra kesme işareti bulunuyor. Onun da işaretlere katılmasıyla, noktalama işaretlerinin tümü bugünkü biçimiyle tamamlanmış oluyor.

Yurdumuzda ilk kez noktalama işaretleri, Şinasi'nin eğitim için gittiği Fransa'da bu işaretleri öğrenip, dönüşünde yazdığı 'Şair Evlenmesi' adlı kitabında üç nokta, dört-beş virgölü kullanmasıyla birlikte bizim de yazılı edebiyatımıza giriyor. Ama bu uygulama da kuralsız, gelişigüzel serpilmiş bir-iki nokta ve virgülden başka bir şey değil. Daha sonra ünlü şairimiz Tefik Fikret'le Halit Ziya Uşaklıgil bu işin üzerine eğiliyorlar ve dilimizde bu işaretlerin kullanımının gelişimini sağlıyorlar.

O dönemde bu işaretleri en başarılı biçimde kullananların başında değerli öykücümüz Ömer Seyfettin geliyor. Hani o hepimizin çok iyi bildiği 'Kaşığı' öyküsünün yazarı.

Noktalama işaretlerini doğru biçimde kullanmak hepimiz için çok önemli. Ama bizler, bu işaretlerin kullanımını tüm dünya çocuklarından daha iyi bilmeliyiz. Çünkü bu işaretleri ilk bulan ve kullanan bizim ülkemizin insanı İstanbullu gramerci Aleksander olduğu için.

Yalvaç URAL

KAYNAKLAR

1. Meriç, Cemil, **Bu lke**, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
2. Pala, İskender, **Gldeste**, Kapı Yayınları, İstanbul 2006.
3. **Yazım Kılavuzu**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2012.
4. Baraz, Turhan, **Noktalama İşaretleri**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 396 Haziran 1997.